

ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
СУМСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ЛІГА СТУДЕНТІВ АСОЦІАЦІЇ ПРАВНИКІВ УКРАЇНИ

**ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАБІЛЬНОСТІ ТА
БЕЗПЕКИ СУСПІЛЬСТВА**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції
(Суми, 21–22 травня 2015 року)

Суми
Сумський державний університет
2015

ВЛАДНІ ФУНКЦІЇ ПОЛКОВНИКА СЛОБІДСЬКИХ КОЗАЧИХ ПОЛКІВ У 2-й ПОЛОВИНІ XVII – XVIII ст.

Семенов В. М.

к. держ. упр., доц. кафедри ТДП, Сумський державний університет

Сьогодні перед українським суспільством гостро стоїть проблема перегляду функцій центральних та місцевих органів влади у напрямку децентралізації. Це обумовлює актуальність вивчення попереднього досвіду організації влади на місцях.

Одним з періодів коли органами місцевої влади вирішувалося доволі значне коло питань життєдіяльності суспільства була Козацька доба в історії українського державотворення. Ключовою посадою в ієрархії місцевої влади тих часів була посада полковника, яка існувала у другій половині XVII – XVIII ст., як на Гетьманщині, так і на Запорозькій Січі зі Слобідською Україною.

Дослідженням історії Слобожанщини у другій половині XVII – XVIII ст. присвятили свої праці доволі значна кількість науковців у різні часи. Серед них можна відзначити Е. Альбовського, Д. Багалія, Д. Бантиш-Каменського, В. Маслійчука, В. Пассека, А. Слюсарського та ін. Але вони переважно приділяли увагу вивченню загальної історії цього краю, а не питанням розвитку владних інститутів.

Тому метою цього матеріалу обрано визначення основних владних функцій полковника Слобідської України у другій половині XVII – XVIII ст.

Під час проведення аналізу владних повноважень полковника Слобідської України у козацький період українського державотворення доцільно використати визначення функцій органів публічної влади С. Серьогіної, яка під ними розуміє об'єктивно обумовлені основні напрямки діяльності, що забезпечують поділ праці всередині державного механізму і характеризуються певною стабільністю, в яких відображаються завдання і соціальне призначення органів публічної влади [2, с. 45]. Зазначений автор класифікує ці функції таким чином: за суб'єктами здійснення влади – функції держави, функції місцевого самоврядування, функції органів публічної влади, їх структурних підрозділів і посадових осіб, окремих службовців; за об'єктами здійснення влади – політичні, економічні, соціальні, культурні, оборонні, зовнішньоекономічні, екологічні функції; за видами державної влади – законодавчі, виконавчі, судові, контрольно-наглядові, представницькі функції; за правовими формами здійснення влади – нормотворчу, установчу, правозастосовчу, інтерпретаційну, контрольну, правоохоронну [2, с. 45].

У визначений період існувало п'ять слобідських козачих полків: Ізюмський, Охтирський, Осторгозький, Сумський та Харківський. Управління в цих полках було побудоване за полково-сотенною системою. Головне місце у владній ієрархії слобідських козачих полків займав полковник, якому у реалізації владних повноважень допомагала полкова старшина.

Зважаючи на те, що у обраний для аналізу хронологічний період, розподіл функцій за суб'єктами здійснення влади доволі складно здійснити з тієї причини, що в ті часи органи державної влади та місцевого самоврядування не існували в їх сучасному розумінні, то розглядати їх функції для цього історичного періоду є не доречним. Попередня теза стосується і класифікації функцій за видами державної влади.

З огляду на зазначене, характеристика функцій слобідського полковника у другій половині XVII – XVIII ст. буде здійснюватися за об'єктами здійснення влади та правовими формами здійснення влади.

За об'єктами здійснення влади, як зазначено вище, сучасні дослідники виділяють політичні, економічні, соціальні, культурні, оборонні, зовнішньоекономічні, екологічні функції. Виконання більшості з них було характерним для того історичного періоду. І в першу чергу, необхідно відзначити оборонну функцію полковника Слобожанщини. Виконання цієї функції закладено вже в суто військовій назві адміністративно-територіальних одиниць – полки та сотні, які формувалися за мобілізаційним принципом. Цю тезу підтверджує відомий сучасний дослідник Слобідського краю В. Маслійчук який зазначає: «Найперша і найважливіша функція слобідських полковників – військова» [4, с. 32].

Основою економіки в той час було сільське господарство. Володіння земельними маєтками забезпечувало економічний розвиток як регіону так і окремих осіб. З огляду на це економічну функцію полковник реалізовував шляхом роздачі землі під займанщину. Право на володіння земельними наділами, а також на спорудження греблі чи млина, право на володіння млинами також надавалося полковничими листами, які на той час були нормативно-правовими актами полкового уряду. Іншими видами економічних занять населення Слобожанщини були різноманітні промисли: пасічництво, скотарство, виробництво селітри, садівництво винокуріння тощо. Регулювання цих промислів теж багато в чому залежало від полковника. Тобто можна говорити про опосередкований вплив полковників на розвиток економіки на території полку. До прямих економічних функцій полковника можна віднести збір податків та згадане В. Маслійчуком право полковників звільняти полчан від оподаткування [4, с. 35].

Про соціальні функції слобідських полковників, як вищих керівників на території полку, говорити доволі складно у зв'язку з браком належної кількості згадок про них у історичних джерелах. Але слід відзначити, що в часи неврожаю, саранчі та татарських набігів полковники повинні були роздавати постраждалим мешканцям полку хлібні запаси, що зберігалися в царських житницях, таким чином здійснюючи соціальний захист населення на території полку [4, с. 35].

Для характеристики реалізації політичної функції органами влади Слобожанщини у визначений період можна навести думку В. Маслійчука, який зазначає, що у слобідських полках точилася політична боротьба – старшина домагалася більшої незалежності від місцевих російських управлінців, розширення своїх повноважень на всі верстви населення в містах, де жили козаки [3, с. 646]. У центрі цієї боротьби і перебував полковник з огляду на те, що його посада була вищою у полковій ієрархії.

Виконання полковником культурної функції переважно пов'язане з розвитком освіти на території слобідських козачих полків. Вона знаходилася для тих часів на доволі високому рівні. За свідченням Д. Багалія у 1732 році за переписом на території чотирьох полків Слобідської України функціонувало більше 124 шкіл [1, с. 192].

Стосовно зовнішньополітичних функцій, зважаючи на суворий контроль за діяльністю полковників з боку Московського царства, а пізніше Російської імперії, говорити доволі складно. Виконання екологічної функції в ті часи практично не реалізовувалося зважаючи на історичний період, коли питання екології ще не стояли на порядку денному.

Поруч з переліченими об'єктними функціями, можна виокремити адміністраторську та судову, про які згадує В.Маслійчук у монографії «Козацька старшина Харківського слобідського полку 1654 – 1706 рр.» [4]. При виконанні адміністративної функції полковник отримував допомогу судді, писаря, обозного, міського отамана, городничого, митних голів. Стосовно судової функції то полковник не тільки затверджував рішення полкового суду, а часто у справах кримінальних сам був суддею [4, с. 35].

Як зазначалося вище, за правовими формами здійснення функції органів влади поділяються на нормотворчі, установчі, правозастосовчі, інтерпретаційні, контрольні та правоохоронні. Нормотворчу функцію полковники слобідських козацьких полків реалізовували шляхом видання різного роду нормативно-правових документів. Установчу функцію – шляхом призначення сотників та іншої старшини полку. Правозастосовча функція здійснювалася шляхом організації виконання нормативно-правових актів органів влади вищого рівня. Інтерпретаційна функція виконувалася шляхом роз'яснення нормативно-правових актів, контрольна – полягала у діяльності щодо перевірки виконання нормативно-правових актів різного рівня, а правоохоронна у захисті прав козацької спільноти полку.

Здійснивши розгляд функцій полковника Слобідської України у другій половині XVII – XVIII ст. можна відзначити, що в цей час основними його функціями за об'єктами здійснення влади були: оборонна, економічна, соціальна, адміністративна та судова. За правовими формами здійснення влади: нормотворча, установча, правозастосовча, інтерпретаційна, контрольна та правоохоронна. Обсяг реалізації цих функцій полковником у ті часи був нерівномірним і часто залежав від різного роду обставин.

Також можна стверджувати, що проведення ретроспективних досліджень з історії українського державотворення за допомогою сучасного категоріального апарату дозволить більш чітко усвідомити систему організації влади у минулому, здійснювати порівняльний аналіз функцій, які виконували органи влади в різних історичних регіонах.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багалій Д.І. Історія Слобідської України / Д.І. Багалій. – Х. : Дельта, 1993. – 256 с.
2. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні : підручник для студентів вищих навчальних закладів / С.Г. Серьогіна, І.І. Бодрова, В.О. Величко та ін. ; за заг. ред. С.Г. Серьогіної. – Х. : Право, 2005. – 256 с.
3. Маслійчук В.Л. Військово-політична діяльність та соціально-політична структура слобідських полків у другій половині XVII ст. / В.Л. Маслійчук // Історія українського козацтва : нариси : у 2 т. / [редкол. : В.А. Смолій (відп. ред.) та ін.]. – К. : ВД «Киево-Могилянська академія», 2006. – Т. 1. – С. 643 – 653.
4. Маслійчук В.Л. Козацька старшина Харківського слобідського полку 1654 – 1706 рр. / В.Л. Маслійчук. – Х. : Ун-т внутр. справ, 1999. – 124 с.